

конкуренции между его участниками, основанной на сотрудничестве и инновационном развитии.

Ключевые слова: кластеризация, кластер, предприятия, сельские территории, конкурентоспособность

Annotation

The problem of clusterization is considered in the article from the theoretical point of view. Cluster structures are developed in the Nikolaevskoy area, in particular, corn cluster and cluster of м'ясопродукції, that will be instrumental in the origin of new form of competition between his participants, based on a collaboration and innovative development.

Keywords: clusterization, cluster, enterprises, rural territories, competitiveness

Список використаних джерел

1. Портер М. Конкуренция / М. Портер : пер. с англ. – М.: «Вильямс», 2005. – 608 с.
2. Бакун В.В. Самоорганізація в агропромислових регіональних кластерах / В.В. Бакун // Економіка АПК. – 2009. - №1. – С. 21-27.
3. Броншпак Г.К. Государственная поддержка кластерных инициатив: вертикально интегрированные структуры в АПК / Г.К. Броншпак // Економіка АПК. – 2007. - №4. – С.45-50.
4. Кропивко М.Ф. Формування кластерів в агропромисловій сфері району / М.Ф. Кропивко, І.О. Белебега, В.В. Бакум: матеріали міжнародної науково-практичної конференції у 3-х частинах [«Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку»] – К.: ОВПС України НАН України, 2008. – С. 39-56.
5. Мельник Ю.Ф. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / Ю.Ф. Мельник, П.Т.Саблук // Економіка АПК. – 2009. - №1. – С.3-15.
6. Особливості формування регіональних агропромислових кластерів / М.Ф. Кропивко, Д.І.Мазоренко, І.О. Белебега, В.В. Бакум // Економіка АПК. – 2008. - №10. – С.7-15.
7. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. - №1. – С. 3-10.

УДК 331.56.004.14.

Жибак М.М.

ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ НА СЕРЕДНЬОСТРОКОВИЙ ПЕРІОД

Постановка проблеми та аналіз основних публікацій. На сучасному етапі розвитку вітчизняного аграрного сектору економіки постають принципово нові вимоги до формування трудового потенціалу та ресурсозабезпеченості сільського господарства. Нижчий рівень оплати аграрної праці порівняно з іншими галузями економіки, погіршення мотивації праці, низько кваліфіковане управління персоналом, відсутність збалансованості між працездатним населенням та робочими місцями спричиняють значне вивільнення працюючих із сільськогосподарського виробництва. Це призводить до відтоку з аграрного виробництва найбільш працездатних, досвідчених і перспективних кадрів, що негативно позначається на економіці села й продовольчій безпеці України.

Вагомий внесок у дослідження трудового потенціалу сільських територій, питань мотиваційного механізму, є праці вітчизняних науковців-економістів: П. Березівського, О. Біттера, Д. Богині, О. Бугуцького, П. Гайдуцького, І. Гнибіденка, О. Гудзинського, С. Гудзинського, М. Долішнього, В. Дієсперова, О. Єрмакова, С. Злупка, О. Котлера, М. Кропивка, Г. Купалової, Е. Лібанової, І. Лукінова, М. Маліка, Т. Олійник, В. Онікієнка, О. Онищенко, М. Орлатого, Б. Попова, І. Прокопи, П. Саблука, У. Садової, Л. Семів, В. Терещенка, В. Трегобчука, І. Червена, Г. Черевка, О. Шкільова, В. Юрчишина, К. Якуби та ін.

Формування трудового потенціалу в сучасних умовах відбувається під впливом багатьох важливих чинників, до яких слід віднести докорінну організаційно-структурну трансформацію аграрного сектору, що пов'язана з його переходом до ринкових умов господарювання.

Постановка завдання.

Несприятлива демографічна ситуація, істотні відмінності між рівнем життя в місті і на селі, лібералізація трудової міграції, фактори техногенного впливу (Чорнобильська катастрофа тощо) зумовили зменшення трудового потенціалу аграрної сфери. Трудовий потенціал сільськогосподарського виробництва є багато чисельними. Ця обставина, з одного боку, є умовою розвитку, а з іншого спричиняє складні проблеми, пов'язані з використанням та результативністю праці, зайнятістю, соціальним захистом тощо. Протягом десятиріч відбувався відтік працездатного населення із сільської місцевості, який частково компенсувався зростанням продуктивності праці. А тому важливим є визначення основних компонентів розвитку аграрного трудового потенціалу, а також прогнозування характерних взаємозв'язків між ними.

Виклад основного матеріалу.

Непродумані економічні перетворення в Україні та відсутність реального законодавства, спрямованого на захист та підтримку вітчизняного виробника, корумпованість та інші фактори негативно вплинули на величину трудового потенціалу країни. Майже всі його характеристики почали швидко погіршуватися. Внаслідок від'ємного природного приросту і від'ємного сальдо міграції кількість наявного населення за останні 5 років зменшилась на 786,3 тис. осіб і на 1 січня 2010 р. становила 45,96 млн. осіб [5]. Спад виробництва, зростання безробіття, робота не за спеціальністю призвели до дискваліфікації багатьох працівників. Невеликі реальні заробітки і нерегулярність їх виплати, зниження рівня життя населення, неякісне харчування, невміння пристосуватися до ринкових умов спричиняють погіршення фізичного та психічного здоров'я людей.

Природною основою формування трудового потенціалу є населення. Зміни в динаміці загальної чисельності населення визначаються змінами в розміщенні його міської і сільської частин. Це має істотний вплив на раціональне розміщення та оптимальний розвиток продуктивних сил. Якщо на початку минулого століття в Україні переважало сільське населення (близько 82% всього населення), то нині майже 68% його мешкає в міській місцевості. Аналіз статистичних даних свідчить, що міське населення протягом значного історичного періоду мало стійку тенденцію до зростання.

Якщо розглянути динаміку сільського населення України, то спостерігається чітка тенденція до його зменшення. Так, якщо в 2001 р кількість селян становила 16 737,5 тис. осіб або 32,5 % від загальної кількості населення, то вже в 2009 році цей показник становив 14 438,1 тис. осіб, або 31,4%. Таким чином, зменшення кількості сільського населення склало 2299,4 тис. осіб (табл.1). Подібна тенденція зменшення кількості сільського населення спостерігається і в досліджуваному регіону. Так, у Тернопільській області за цей же ж період зменшення кількості сільського населення склало 40,4 тис. осіб. Характерними в цьому плані є 2005 і 2006 роки, коли досить чітко спостерігається відповідно зменшення та збільшення негативних тенденцій в динаміці сільського

населення. Це можна пояснити, в першу чергу, міграційними процесами населення під впливом економічної та політичної ситуації в Україні.

Таблиця 1

Динаміка кількісних показників стану трудового потенціалу українського села у 2005–2009 рр.

Показники	Роки					Приріст (+), скорочення (-), %	
	2005	2006	2007	2008	2009	2009/ 2005	2009/2008
Чисельність наявного сільського населення, млн. осіб	15,3	15,1	14,9	14,8	14,4	-5,8	-2,7
Коефіцієнт смертності,	15,3	15,7	16	19,9	18,9	23,5	-5,0
Коефіцієнт дитячої смертності, ‰	11,3	10,3	9,6	10,9	10,1	-10,6	-7,3
Коефіцієнт народжуваності, ‰	7,7	8,1	8,5	11,6	11,9	54,5	2,5
Коефіцієнт міграції, ‰	-3,1	-0,7	-0,5	0,3	0,3	9,6	x
Очікувана тривалість життя населення при народженні, років	68,3	68,3	68,2	68,3	69,3	1,5	1,5
Рівень економічної активності, %	64,5	64,1	64,2	65,1	63,3	-1,9	-2,8
Рівень зайнятості, %	55,4	56	56,2	53,2	53,1	-4,2	-1,2
Рівень безробіття, %	10,9	9,6	9,1	5,4	7,2	-33,9	33,3
Навантаження на одне вільне робоче місце, осіб	18	x	x	x	28	55,6	x

Джерело: складено за матеріалами [5]

Кількість працюючих у сільському господарстві постійно змінюється в зв'язку із звільненням з об'єктивних причин, пересуванням у середині структурних підрозділів та приймання нових робітників замість вибулих, або при розширенні виробництва. Рух робочої сили викликає додаткові затрати на підготовку та перепідготовку нових робітників, знижує на деякий час продуктивність праці не тільки нових робітників у зв'язку з освоєнням нових умов праці, але й тих, що звільняються у зв'язку з інертним відношенням до своїх обов'язків та помилками на новій роботі, веде до непродуктивних втрат робочого часу в період між звільненням та влаштуванням на роботу. Динаміка працездатного населення України наведена на рис. 1.

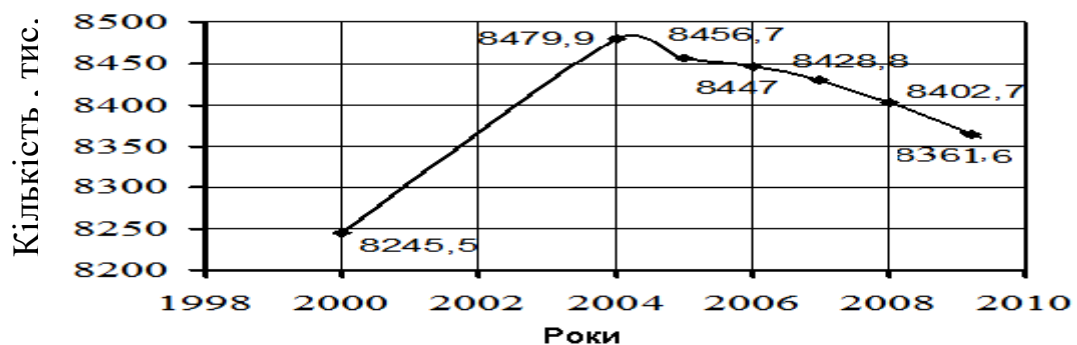

Рис. 1. Динаміка працездатного сільського населення України

Джерело: розраховано та побудовано автором за матеріалами [5]

Як видно з наведеного графіка кількість працездатного населення в селах України у 2003 і 2004 роках зросла, а починаючи з 2004 року, спостерігається стійка тенденція його зменшення.

В основному така ситуація пояснюється природним зменшенням населення в регіоні.

Важливе значення має статева структура населення. Диспропорція у співвідношенні кількості чоловіків і жінок, з одного боку, впливає на кількість одружень і, відповідно, на природний приріст населення, а з іншого – на виробничий процес. Адже є багато таких робочих місць, що потребують або тільки чоловічої, або тільки жіночої праці. В цілому немає великих відмінностей у статевій структурі населення України. Найбільше чоловіків у розрахунку на 1000 жінок проживає в Закарпатській, Львівській і Рівненській, а найменше – у Черкаській і Чернігівській областях. Серед населення працездатного віку більше чоловіків, аніж жінок. У Житомирській, Львівській, Волинській і Рівненській областях диспропорція між чоловіками і жінками працездатного віку була найбільшою, а в Автономній Республіці Крим, м. Києві, Харківській та Запорізькій областях – найменшою [5].

Щодо областей західного регіону, то ми встановили такі закономірності. Найменша кількість чоловіків станом на 1.01.2010 року із розрахунку на 1000 жінок проживає в Тернопільській області – 867 чоловіків на 1000 жінок і 865 чоловіків на 1000 жінок у 2002 році; для Івано-Франківської області цей показник складає відповідно 891 чоловіків на 1000 жінок і 893 чоловіки на 1000 жінок; для Львівської області – 896 чоловіків на 1000 жінок і 901 чоловік на 1000 жінок.

Для природного руху населення України в останні роки характерним є постійне зменшення середнього коефіцієнта народжуваності. Кількість народжених в Україні в 2007 р. зменшилася порівняно з 1990 р. відповідно з 657,2 тис. осіб до 512,5 тис. осіб або на 22,1% [5]. Середній коефіцієнт смертності, стабільно збільшуючись у 1995 р. досягнув значення 15,4 проміле, а в 1999 р. він дещо знизився і становив 14,8 проміле. Починаючи з 2000 р. значення цього показника знову зростає. Внаслідок такої тенденції середній коефіцієнт смертності в нашій країні в 1991 р. перевищив середній коефіцієнт народжуваності, а кількість населення почала зменшуватися. У Тернопільській області коефіцієнт приросту сільського населення є від'ємним, вже починаючи з 1990 року, а свого найбільшого від'ємного значення він набував у 2003 році.

На початку 90-х років ХХ століття економічні й соціальні процеси зумовили в Україні збільшення кількості населення, котре брало участь у територіальних переміщеннях. Внаслідок цього різниця кількості тих, які переїхали жити в Україну, та тих, що виїхали, почала збільшуватися.

Порівнюючи міграційні процеси в досліджуваному регіоні 2006 і 2009 років, потрібно відзначити їх зменшення, разом з тим серед областей України Івано-Франківська, Львівська та Тернопільська мають один з найвищих показників міграційної активності – як внутрішньо регіональної, так і зовнішньої.

Складні соціально-економічні проблеми, що охоплюють процес розвитку трудового потенціалу в сільській місцевості, вимагають зосередження уваги саме на демографічних складових, що є ключовими у його формуванні. Визначення характеристик цих складових для Тернопільської області, поряд із прогнозуванням динаміки подальшого розвитку забезпечують базу для формування наукових висновків та рекомендацій, спрямованих на:

- 1) визначення цілісної картини існуючого та перспективного стану об'єкта дослідження;
- 2) розробку рекомендацій щодо попередження негативних тенденцій розвитку демографічних процесів;
- 3) виділення проблемних елементів у системі формування трудового потенціалу, що потребують особливої уваги та підтримки.

Спрямування наукового дослідження вимагає підбору відповідного наукового методичного апарату, що дозволить достатньо повно реалізувати визначені завдання. Так, застосування статистичних рівнянь тренду для прогнозних розрахунків дозволяє не тільки визначати перспективний їх напрямок розвитку, але й встановлювати характер взаємозв'язків між ними. При цьому відбувається визначення тенденції розвитку процесу чи явища в існуючому періоді і екстраполяція її проявів на наступні періоди.

Досить повно таку технологію прогнозування дозволяє використовувати метод статистичних рівнянь, який передбачає вирішення наступних завдань:

- виявляти основний напрям розвитку (тренда);
- обґрунтовувати прогнозні рівні соціально-економічних явищ;
- оцінювати інтенсивність використання чинників, що формують розвиток економічного явища в динаміці.

Обов'язковою умовою такого методу є прив'язування результуючого показника до часового чинника, що відображає його зв'язок із плином часу, тобто забезпечує виділення тенденції розвитку. Визначена за допомогою регресійних рівнянь тенденція розвитку економічного явища досліджуваного ряду має назву тренду.

Його дані розраховуються за загальною формулою:

$$y=a+bx, \tag{1.1}$$

де, y – оцінювана чи прогнозована залежна перемінна (результативна ознака); a – вільний член рівняння; x – незалежна перемінна (факторна ознака), що використовується для визначення залежної перемінної; b – коефіцієнт регресії, що вимірює середнє відношення відхилення результативної ознаки від його середньої величини до відхилення факторної ознаки від його середньої величини на одиницю виміру – варіація y , що проходить на одиницю варіації x [3, с.173]. Прогнозні рівні отримують шляхом підстановки в регресійне рівняння з чисельно визначеними параметрами значень періодів часу.

При цьому зберігається твердження, що варіація фактичних значень буде збережена і в нових умовах. При екстраполяції дія даного співвідношення y вигляді рівняння регресії розповсюджується за рамки тих умов, в яких його було отримано (табл.2).

Аналіз ключових демографічних показників, що впливають на трудовий потенціал сільських територій дозволив нам виділити тренди розвитку суспільних процесів і, на основі цього, сформулювати відповідний прогноз до 2015 року (табл. 3).

Таблиця 2

Значення рівнянь лінійної регресії по аналізованих показниках

	Вираз рівняння лінійної регресії
Кількість населення (постійне), тис. осіб	$y=15980-7,42x_1$
Кількість сільського населення (постійне), тис. осіб	$y=9004,7-4,17x_1$
Сільське населення, молодше за працездатний вік, тис. осіб	$y=29155-4,174x_1$
Сільське населення у працездатному віці, тис. осіб	$y=-3538+1,93x_1$
Сільське населення, старше за працездатний вік, тис. осіб	$y=-17340+8,72x_1$
Кількість народжених у сільській місцевості, тис. осіб	$y=-35,37+0,02x_1$
Кількість померлих у сільській місцевості, тис. осіб	$y=47,96-0,02x_1$
Кількість зайнятого населення всього, тис. осіб	$y=5969-2,77x_1$
Кількість населення, зайнятого в сільському, лісовому, рибному господарстві та мисливстві, тис. осіб	$y=16922-8,41x_1$

Висновки. Згідно цього прогнозу, передбачається подальше скорочення загальної чисельності населення, а також його частки, що проживає в сільській місцевості. При чому, скорочення є приблизно однаковими для обох показників. Слід відзначити тенденції, які передбачаються по відношенню до показників народжуваності та смертності в сільській місцевості, в результаті чого збережеться стабілізація рівня народжуваності і призупиниться зростання рівня смертності. Цікавими є результати зіставлення вікових груп населення за ознакою працездатності. Так, в прогнозованому періоді передбачається зростання чисельності сільського населення працездатного і старшого за працездатний віку, що відбуватимуться на фоні зменшення чисельності осіб віку, молодшого за працездатний (рис.2).

Порівняння цих даних із показником загального обсягу населення, зайнятого в сільському, рибному, лісовому господарстві та мисливстві показує, що не зважаючи на зростання чисельності осіб працездатного віку, кількість зайнятих в названих галузях осіб в прогнозованому періоді буде скорочуватися.

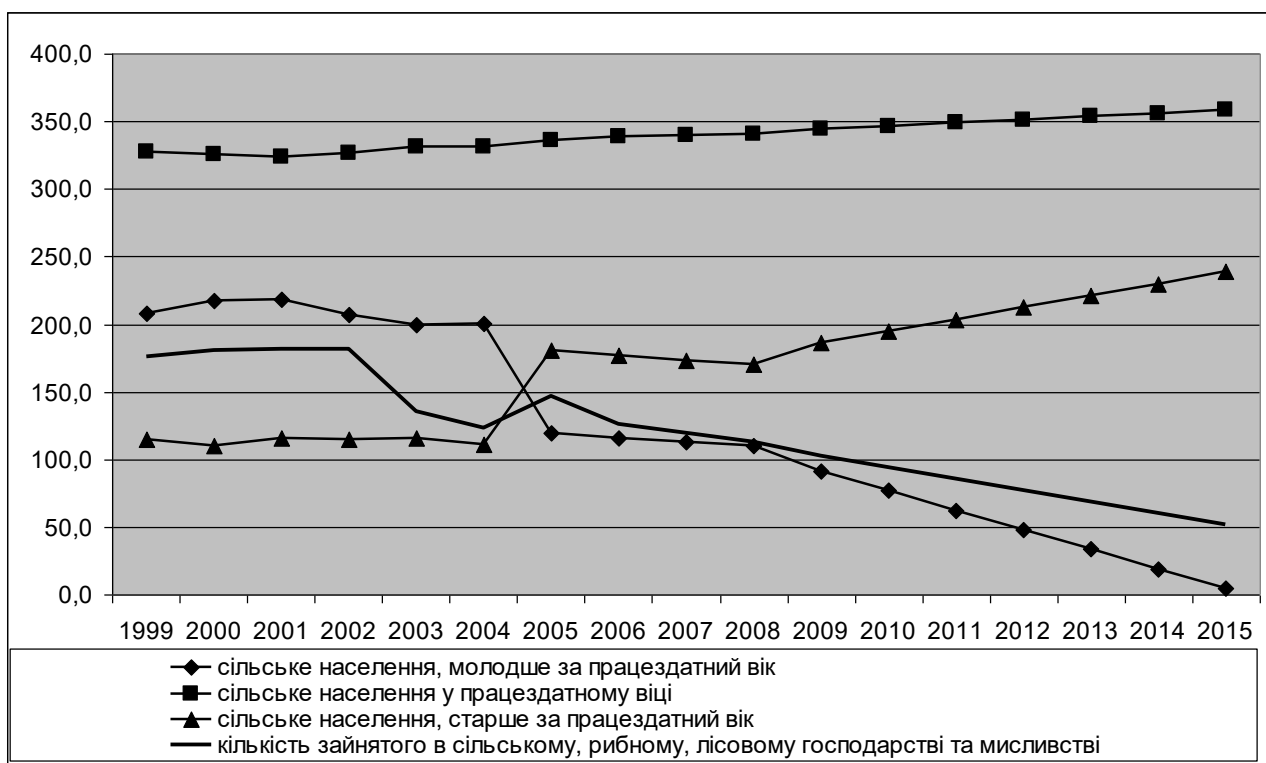

Рис. 2. Прогнозування динаміки вікових груп населення та чисельності зайнятих в сільському, рибному, лісовому господарстві та мисливстві Тернопільської області, тис. осіб*

*Примітка: Розраховано на основі даних державного комітету статистики в Тернопільській області [4].

В контексті цього, слід відзначити загрозливі тенденції, зумовлені передбаченням різкого зменшення чисельності населення молодшого за працездатний вік, що призведе до його старіння і, з часом, до суттєвого збільшення соціального навантаження на працездатну його частку. Названі тенденції негативним чином вплинуть і на трудовий потенціал сільської місцевості, що проявиться у його кількісному зменшенні, а також у скороченні його активної частки у вигляді молодих людей, які в найбільшій мірі прихильні до інновацій.

Таблиця 3

**Прогнозування основних демографічних показників, що впливають на трудовий потенціал сільських територій
Тернопільської області***

	середнє значення для 1999-2000 рр.	середнє значення для 2001-2002 рр.	середнє значення для 2003-2004 рр.	середнє значення для 2005-2006 рр.	середнє значення для 2007-2008 рр.	Прогноз						
						2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість населення (постійне), тис. осіб	1152,6	1134,8	1119,9	1105,5	1092,8	1080,3	1072,9	1065,5	1058,1	1050,6	1043,2	1035,8
Кількість сільського населення (постійне), тис. осіб	654,5	655,1	644,5	634,0	623,3	619,3	615,1	610,9	606,8	602,6	598,4	594,2
Сільське населення, молодше за працездатний вік, тис. осіб	212,5	212,8	200,2	117,8	111,3	91,3	76,9	62,4	47,9	33,5	19,0	4,5
Сільське населення у працездатному віці, тис. осіб	326,6	325,2	331,1	337,3	340,3	344,0	346,4	348,8	351,1	353,5	355,8	358,2
Сільське населення, старше за працездатний вік, тис. осіб	112,6	115,0	113,2	178,9	171,7	186,3	195,0	203,7	212,4	221,2	229,9	238,6
Кількість народжених у сільській місцевості, тис. осіб	6,4	5,9	5,8	6,1	6,4	6,3	6,3	6,3	6,3	6,3	6,4	6,4
Кількість померлих у сільській місцевості, тис. осіб	11,5	11,5	11,7	11,7	11,3	11,4	11,4	11,4	11,4	11,4	11,4	11,3
Кількість зайнятого населення всього, тис. осіб	442,3	431,6	405,9	418,4	424,2	409,3	406,5	403,7	401,0	398,2	395,4	392,7
Кількість населення, зайнятого в сільському, лісовому, рибному господарстві та мисливстві, тис. осіб	178,3	181,7	129,6	136,7	116,3	102,3	93,9	85,5	77,0	68,6	60,2	51,8

Примітка: Розраховано на основі даних державного комітету статистики в Тернопільській обл.

Анотація

У статті розглянуто проблеми розвитку аграрного трудового потенціалу, демографічні тенденції сільського населення, спрогнозовано подальший розвиток трудового потенціалу сільських територій регіону.

Ключові слова: трудовий потенціал, сільське населення, демографічні процеси.

Summary

In the article the problems of the development of agrarian labour potential and demographic tendencies of the rural population are observed, the prognosis of the development of labour potential of region's rural territories is given.

Key words: labour potential, rural population, demographic processes.

Список використаної літератури

1. Кушнірчук-Ставнича О.М. Аналіз моделей міграційних процесів та зв'язків з гармонізацією економічного стану регіону // Наука і економіка, - 2010, - № 2, - С.249-254.
2. Кулинич Р.О. Способи прогнозування економічних явищ методом статистичних рівнянь залежностей // Університетські наукові записки, 2007, № 3 (23), - С. 295-305.
3. Кулинич О.І., Кулинич Р.О. Теорія статистики: підручник. – 3-тє вид., перероб і доп. – К.: Знання, 2006. – 294
4. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2009 рік / [за ред. В. Г. Кирича]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2010. – 471 с.
5. Статистичний щорічник України за 2009 рік / [за ред. О. Г. Осауленка] // Державний комітет статистики України. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 567 с.

УДК 336.77:338.3

Назарова Л.В.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. Становлення ринкової, соціально орієнтованої економіки вимагає нових підходів до регулювання такої важливої сфери як житлово-комунальна, через яку реалізуються інтереси кожної людини. На сьогодні підприємства ЖКГ працюють фактично за рахунок тих ресурсних можливостей, які були нагромаджені до початку 90-х років минулого століття. Відсутність надійних джерел для самофінансування ЖКГ і його непривабливість для приватних інвесторів призвели до значного погіршення виробничих потужностей цього сектора, підвищення їх аварійності, збільшення питомих та непродуктивних витрат матеріальних й енергетичних ресурсів, що негативно впливає на рівень і якість комунальних послуг. Відсутність комплексного підходу до розвитку ринкових відносин у галузі житлово-комунального господарства, недосконалість нормативно-правової бази поряд з незавершеністю інституційних перетворень призвели до кризового стану галузі.

Огляд останніх досліджень. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів регіонального розвитку житлово-комунального господарства досліджено у наукових працях багатьох учених економістів і практиків, таких як: А.І. Акмаєва, Я.Г. Берсуцького,